

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Прокопів Людмили Ярославівни «Особливості психологічної корекції гіперактивності дошкільників», представлене на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія

Актуальність запропонованої роботи полягає в необхідності пошуку нових шляхів психологічної допомоги дітям з поведінковими розладами, зокрема з гіперактивним розладом та дефіцитом уваги (ГРДУ). Слід визнати, що рівень діагностики ГРДУ в Україні є недостатнім, тому статистичні дані, які існують, є радше припущенням, ніж реальною картиною. Більшість гіперактивних українських дітей мають серйозні труднощі в опануванні навчальної програми, виражені поведінкові та соціальні проблеми. Значна частина дітей переводиться на індивідуальні форми навчання і виховання, що посилює їх соціальну дезадаптацію.

Варто зазначити, що найчастіше гіперактивний розлад з дефіцитом уваги постає справжньою проблемою тільки при вступі дитини на навчання в школу, коли вже надто очевидна шкільна дезадаптація і неуспішність.

Гіперактивний розлад з дефіцитом уваги є дуже особливим розладом. Найчастіше він стає каталізатором серйозних життєвих проблем, проте може бути і доброякісною особливістю дитини. Більшість науковців, що досліджували проблему, підкреслюють особливу вагу та значення вчасного раннього втручання. Компетентна та комплексна допомога дітям з ГРДУ та їхнім родинам ще у дошкільному віці може радикально змінити сценарій їхнього життя на краще, попередити розвиток вторинних ускладнень та коморбідних розладів.

Дослідники різних напрямків додавали своє бачення та обґрунтування даної проблеми, пропонували шляхи для її розв'язання. Теоретичні висновки зводилися до розробки нових методик, психологічного інструментарію для

виявлення таких дітей і вибору моделі освітньо-виховного впливу, а також пошуків нових можливостей психологічної корекції гіперактивної поведінки. В Україні рівень освіченості щодо ГРДУ в суспільстві і серед фахівців залишається дуже низьким. Неусвідомленою залишається і соціальна значущість цієї проблеми. Якщо і вдасться зусиллями батьків чи психологів дошкільного закладу вчасно діагностувати розлад, то рівень допомоги дітям з ГРДУ ще дуже далекий до міжнародних стандартів, і переважна частина дітей не отримує належної допомоги.

Отже, актуальність даної проблеми та недостатність її розв'язання обумовили тему дисертаційного дослідження «Особливості психологічної корекції гіперактивності дошкільників», оскільки розробка і впровадження дієвих технологій психологічної корекції гіперактивності є першочерговим завданням у галузі охорони психічного здоров'я дітей та фасилітації їх особистісного становлення.

На виконання мети даного дослідження, яка полягала в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці комплексної суб'єкт-орієнтованої мультимодальної програми психокорекції гіперактивності дітей дошкільного віку, дисертантка сформулювала наступні завдання:

1. Здійснити міждисциплінарний аналіз теоретико-експериментальних досліджень феномену гіперактивності, його етіології та корекції.
2. Обґрунтувати концептуально-методичну модель і організацію емпіричного дослідження гіперактивності дошкільників та представити його діагностичні результати.
3. Сконструювати й перевірити на ефективність комплексну суб'єкт-орієнтовану мультимодальну програму психокорекції гіперактивності дошкільників.

Предметом дослідження визначено особливості, а саме: чинники, умови, методи і психотехнічні прийоми, засоби, критерії та показники психологічної корекції гіперактивності дітей дошкільного віку.

Варто відзначити, що наукова новизна і теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що вперше обґрунтовано фундаментально-технологічну модель психокорекції гіперактивності дошкільників, що конкретизує засадничі положення принципу інтегральної суб'єктності на пояснення причин гіперактивного розладу з дефіцитом уваги у дітей та завдань щодо підсилення їх функціональних можливостей (каузальний аспект), а також накреслює технологічну перспективу розвитку особистісних властивостей гіперактивних дошкільників (телеологічний аспект); розширено і систематизовано організаційний і психотехнічний формати психокорекції гіперактивності дошкільників шляхом визначення специфіки завдань і змісту роботи психолога, вихователя і батьків дитини з ГРДУ із застосуванням засобів когнітивно-біхевіоральної та експресивної психотерапії; поглиблено уявлення педагогічної та вікової психології про чинники забезпечення диференційованого й індивідуального підходу до навчання і виховання дітей з ГРДУ в умовах інклюзивної освіти та комплексного підходу до психокорекції гіперактивної поведінки дошкільників.

Також вагомим вважаємо і практичне значення дисертаційного дослідження, яке полягає в розробці і перевірці ефективності типової комплексної суб'єкт-орієнтованої мультимодальної програми психокорекції гіперактивності дошкільників. Дана програма у складі індивідуальної та групової форм психокорекційної роботи з дітьми, психоедукації для батьків гіперактивних дітей може бути застосована у практичній роботі психологами дошкільних навчальних закладів. Зроблені теоретичні та емпіричні узагальнення можуть бути покладені в основу науково-методичного забезпечення професійної підготовки вихователів і психологів дошкільних навчальних закладів для роботи з гіперактивними дітьми в процесі викладання таких навчальних дисциплін: «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Психологічна діагностика», «Основи психологічного консультування», «Основи психотерапії», «Основи психокорекції».

У першому розділі дисертації авторка здійснила міждисциплінарний огляд дослідження проблеми гіперактивності, дала наукове визначення причин, ознак, ризиків і ресурсів розвитку дітей з гіперактивним розладом і дефіцитом уваги. Сучасне тлумачення гіперактивності визначає даний феномен як порушення, викликане мінімальною мозковою дисфункцією, що характеризується надмірною активністю, дефектами концентрації уваги, імпульсивністю в соціальній поведінці й інтелектуальній діяльності, проблемами у взаєминах з оточуючими, труднощами навчання в школі, слабкою успішністю і низькою самооцінкою.

Концептуально-методична модель емпіричного дослідження гіперактивності дошкільників та результати первинної діагностики охарактеризовані в другому розділі дисертаційного дослідження. Дисертантка обґрунтувала теоретичні засади емпіричного дослідження психокорекції гіперактивності дошкільників шляхом синтезу патогенетичного і психолого-педагогічного підходів на базі принципу інтегральної суб'єктності. Ми погоджуємося, що це дозволило подати методи і результати діагностики ГРДУ у дошкільників в узгодженому причинно-наслідковому форматі. Було застосовано ряд методик для з'ясування рівня основних характеристик ГРДУ, зокрема:

– для визначення схильності дитини до гіперактивної поведінки – психолого-педагогічне спостереження за схемою П. Бейкера і М. Алворда, анкета для батьків І. Брязгунова та Є. Касатикової, опитувальник для визначення гіперактивності в дошкільному віці І. Арцишевської (для батьків і вихователів);

– для виявлення рівня обсягу, продуктивності і стійкості уваги – методики «Запам'ятай і розстав крапки», «Знайди і викресли» (обидві Р. Немова);

– для виявлення поведінкових тенденцій – анкети визначення рівнів імпульсивності Г. Лаврентьєвої та Т. Титаренко; агресивності, схильності до

асоціальної поведінки З. Карпенко та методика визначення самооцінки дошкільника «Який я?» Р. Немова, включене спостереження, бесіда.

Визначальною характеристикою оригінальності і новизни роботи є те, що вихідним пунктом психодіагностики і корекції гіперактивності дошкільників стала її суб'єкт-орієнтована модель, за якою порушення самоконтролю на п'яти рівнях функціонування особи в контексті цілісної життєдіяльності спричиняє деформацію відповідних мотиваційно-ціннісних налаштувань. Порівняльний аналіз концепцій інтегральної періодизації ступенів розвитку суб'єктності людини В. Слободчикова й Г. Цукерман, морального розвитку Л. Кольберга, аксіогенезу З. Карпенко дозволив авторці стверджувати, що затримка розвитку суб'єктності дитини у сенсомоторному, мнемічному, мовленнєво-комунікативному вимірах, зумовлена нейрофізіологічними причинами, гальмує і деформує розвиток її ціннісно-мотиваційної сфери і особистісне становлення загалом.

Запропонована в третьому розділі комплексна суб'єкт-орієнтована мультимодальна програма психокорекції гіперактивності дошкільників об'єднує каузальний (вплив на психосоматичні причини ГРДУ) і телеологічний (фасилітація особистісного розвитку) аспекти реалізації принципу інтегральної суб'єктності, обґрунтованого З. Карпенко для пояснення аксіогенезу особи. Програма передбачає зосередження психокорекційних впливів на рівні актуального, тут – умовно-суб'єктного – розвитку, що передбачає тренування дефіцитарних психосоматичних функцій з метою гальмування імпульсивності й розвитку антиципації та планування власних дій дитини; подальше проникнення в зону найближчого розвитку – на рівень моносуб'єкта з його потребою в самоконтролі, у формуванні адекватної самооцінки й раціонального рівня домагань; актуалізацію рівня полісуб'єкта шляхом відпрацювання комунікативних навичок і формування просоціальної спрямованості особистості.

Ефективність реалізації комплексної суб'єкт-орієнтованої мультимодальної експериментальної програми психокорекції гіперактивності

дошкільників була визначена на заключному контрольному етапі емпіричного дослідження в результаті порівняння емпіричних показників гіперактивності досліджуваних із контрольної та експериментальної груп та визначення достовірності відмінностей психодіагностичних даних констатувального й контрольного зрізів. Контрольний зріз основних (обсяг, продуктивність і стійкість уваги, імпульсивність) і супутніх (рівень самооцінки, агресивності й асоціальності) показників дітей з ГРДУ, показав достовірне їх покращення у бік вікової норми в експериментальній групі порівняно з контрольною групою.

В цілому позитивно оцінюючи дисертацію Прокопів Людмили Ярославівни, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження і побажання:

1. При обстеженні рівня самооцінки в гіперактивних дітей було отримано парціальні самооцінки дітей за десятьма різними якостями особистості. Загальна самооцінка дитини визначалася за сумою балів, набраних нею за всіма якостями особистості, проте в подальшій інтерпретації результатів використовувався тільки загальний рівень самооцінки, а окремі складові характеристики порівняні не були.

2. В ході теоретичного і емпіричного дослідження не було чітко розмежовано функції психіатра, психолога, вихователя та інших дорослих в процесі комплексної допомоги дітям з гіперактивним розладом і дефіцитом уваги.

3. На наше переконання, психологічний супровід дітей з гіперактивним розладом і дефіцитом уваги повинен продовжуватися і після вступу дитини на навчання в школу. З огляду на це, актуальним для перспективи подальшої роботи, було б дослідження психічного розвитку і соціальної ситуації гіперактивної дитини в умовах загальноосвітнього навчального закладу і в процесі навчання та виховання.

Проте вважаємо, що окреслені зауваження не применшують наукової та практичної цінності дисертаційного дослідження як завершеної та

самостійної праці. Впровадження практичних результатів дослідження без сумніву буде корисним для роботи психологів та педагогів в системі дошкільної освіти України.

Отже, можна зробити висновок, що дисертаційне дослідження Прокопів Людмили Ярославівни «Особливості психологічної корекції гіперактивності дошкільників» є ґрунтовною науковою працею, що відповідає необхідним вимогам МОН України, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент – кандидат психологічних наук,
викладач кафедри практичної психології

Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Г. Ф. Гринчаровська

Гринчаровська Г. Ф.
Григорівська Г. Ф.

Тернопільський національний
університет ім. Василя Стефаника
ОР № 03.02.11/811
01 05 2016 р.